

Politik Bilim

“Beyin Mezarlığı: Türkiye...” (3)

Aykut Göker

<http://www.inovasyon.org>; hagoker@ttmail.com

Siyasî erki elinde tutanların günümüzde ne yapmak istediklerini anlamak için dünü yeniden hatırlamayı sürdürüyoruz...

Geçen hafta belirttiğim gibi, Osmanlı, İslâm’dan devraldığı düşünce yaşamındaki durgunluğu, katı bir devlet doktrinine -siyasî doktrine- dönüştürdüğü ve dogmatikleştirdiği *Sünnîliğe* sınıksız sarılarak perçinlemiş ve kalıcılaştırmıştır. Bu ortam, merak etmeyen, sorgulamayan, soru sormayan bir toplum ve onun kültürünü üretmiştir. Bu kültür bir kez ölü toprağı gibi o toplumun üzerini örtmüşse o toplumun yeniden ayağa kalkışı çok zor olur; uzun zaman alır.

Bunun çarpıcı örneklerinden biri ‘**Dârülfünûn**’un kuruluş öyküsüdür. Batılı anlamdaki bu ilk ‘üniversite’nin kuruluşunda, Tanzimatçıların ulemayı rahatsız etmemek için ‘dârülulûm (ilimler evi)’ yerine ‘dârülfünûn (fenler evi)’ sözcüğünü yeğlediklerini belirten İlhan Tekeli’den, Dârülfünûn’un kuruluş öyküsünü özetleyelim (Bknz. “*Cumhuriyet Öncesinde Üniversite Kavramının Ortaya Çıkışı*[1]...”; ‘N.K. Aras, E. Dölen ve O. Bahadır’ın editörlüklerinde, **Türkiye’de Üniversite Anlayışının Gelişimi** [1861-1961], TÜBA Yayınları, 2007 içinde.):

“Osmanlı’da darülfünun kavramı gündeme Tanzimat döneminde girdi. Bu kurumun oluşması için atılan adımların ardında Mustafa Reşit Paşa vardır. Ama, bunun için uygun fikir ortamının oluşmasında Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi olarak anılan, kendiliğinden oluşmuş bir bilim çevresi etkin olmuştur. ...Beşiktaş ve Ortaköy’de birbirine yakın yalıları olan bazı Osmanlı elitleri 1820’li yıllardan sonra bir araya gelerek, yalılarında, belirli bir düzen içinde, talebelerine, medresede ele alınan konulardan farklı konularda ya da daha ileri düzeylerde dersler vermeye başlamışlardı (felsefe, matematik, fizik vb. dersler). Bu çevrenin açtığı yolda atılan adımlar sonucu 1845’de, yine aynı çevreden bir ulemanın başkanlığında kurulan Meclis-i Maarif-i Muvakkat’in hazırlayıp 21 Temmuz 1846’da Abdülmecid’e sunduğu eğitimin ıslahıyla ilgili lâyhada bir de darülfünun kurulması önerilmişti. Ne var ki, binasının 1846’da temeli atılıp 1854’de tamamlanmış olmasına rağmen darülfünun bir türlü açılmadı.

*“...1861’de Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye’nin kuruluşuyla fikir yeniden canlandı. Cemiyet Darülfünun binasında halka açık dersler vermeye başladı. Ama çok açık olmayan nedenlerle 1865’te ahşap bir binaya taşınan Cemiyet’in darülfünun faaliyeti bu binanın yanmasıyla kesintiye uğradı. ...Darülfünun’un yeniden açılması, **Fransızlara hazırlanan bir eğitim raporundan sonra** [altı tarafımdan çizildi] ancak 20 Şubat 1870’de mümkün oldu. Ama pratikte bir gelişme sağlanamadı. Darülfünun’da yenilikçi bir İslâm düşünürü olan Cemaleddin-i Efgâni’nin ‘Fen ve Sanatların İlerleyişi’ konusunda halka açık olarak verdiği bir konferansta ‘nübüvvet [peygamberlik] bir sanattır’ dediğinin yayılmasıyla bir kriz doğdu (sonraki yıllarda şair Mehmet Akif, Efgâni’nin böyle bir şey söylemediğini ortaya koymuştur); 11 Aralık 1870’te halka açık konferanslar yasaklandı, Efgâni İstanbul’u terk etmek zorunda kaldı ve 1871 yılının ortalarında (açılışından yaklaşık bir buçuk yıl sonra) Darülfünun kapandı.*

“...Darülfünun fikrinin sürekliliği olan bir uygulamaya kavuşabilmesi için ilk fikrin ortaya çıkışından sonra 55 yıl geçmesi gerekmiştir. Bin bir zahmetten [ve bin dereden su getirildikten] sonra, Darülfünun, üçüncü kez, II. Abdülhamid’in iradesiyle, 1 Eylül 1900 tarihinde eğitime başladı.”

Dârülfünûn’un bu kuruluş öyküsü, 1200’lerde artık canlı bir öğretim merkezi hâline gelmiş bulunan Bologna, Paris, Oxford ve Montpellier üniversitelerinin kurulmasından yaklaşık **yedi yüzyıl**

sonraya rastlamaktadır. Anlatmaya çalıştığım Őu ki, düşünce sistemi yüzyıllardır belli bir dogmada kilitlenmiş bir toplumda, o toplumun düşünce sisteminde, değil köklü değişiklikler yapmak, az da olsa değişiklik yaratabileceği izlenimini veren yeni bir kurum kurmak bile çok zordur. Böyle bir kurumu kurmak, hem de XIX. Yüzyıl'da, Osmanlı seçkinlerinin 55 yılını almıştır. Haftaya devam etmek üzere...

CBT. 25 Kasım 2011